

Också Kafka förblev kronvrak

Tommy Sundin

Vem minns inte sitt första möte med Franz Kafka? Mitt ägde rum 1964 under kongeniala omständigheter. Allmänna värnplikten lämnade på den tiden inget åt slumpen. Även kronvrak tvingades tjäna riket och som astmatiker placerades jag tillsammans med tre andra oduglingar på översta våningen av Umeå infanteriregementes kanslihus där ett dammigt bokförråd inrymdes. Uppdraget var aningen oklart, för att inte säga lika med noll, vilket gjorde att vi i praktiken kunde ägna oss åt fria studier på heltid.

Bokförrådets bestånd av titlar intresserade oss föga, även om vi höjde på ögonbrynen åt en svensk-rysk militärparlör där uttryck som ”Finns det mjölk i byn?” översattes. Männtro frågan tänktes komma till nytta på den sovjetiska tajgan i ett svenskt erövringskrig? Nej, pocketboken hade slagit igenom och för 7:50 stycket kunde vi införskaffa den ensamhetens trilogi som Karl Vennberg kallade *Kafkaromanerna Amerika, Processen och Slottet*. Per Åhrlins omslagsbilder fångade innehållet på pricken och identifikationen med Josef K. och den tuberkulöse författaren var total där jag satt hostande under snedtaken på kanslihusets vind i undran över tillvarons mening.

Den kulturdemokratiska succén med pocketboken under detta tidiga 60-tal ledde till breda publika genombrott för många författarskap. Svenskt Kafkaintresse nådde – efter haussen på 40-talet – slutet av en konsolideringsfas. Vänsterupproret som sedan följde föste honom bryskt från dagordningen med fnysande tillmälen som ”den mönstergille småborgaren”. Då dög bara realismens segrar och författarna hade sträng ideologisk redovisningsskyldighet. Men inom östblocket var Kafka politiskt sprängstoff. Kafkakonferensen 1963 på slottet Liblice utanför Prag innebar en viss rehabilitering för författaren. Den brukar ses som

Pragvårens inledning och blev också första punkten på Sovjetmaktens anklagelseakt mot tjeckernas ideologiska avvikelser efter invasionen 1968.

Sedan några år råder hos oss en Kafkarenässans. Ständigt ser vi nya teateruppsättningar grundade på texter av författaren och två utmärkta Kafkabiografier har publicerats under 00-talet. Men själva förutsättningen för det pånyttfödda intresset är naturligtvis att Kafkas texter finns tillgängliga som aldrig förr genom det samlade verk-projekt förlaget Bakhåll med översättarna Hans Blomqvist och Erik Ågren sjösatte år 2000 och som nu närmar sig sin fullbordan. Arton volymer är det tänkt att bli och med den fjortonde, som kom före jul, blev dagböckerna kompletta. Fyra brevvolymerna återstår, inklusive Kafkas mest självbiografiska text, *Brevet till fadern*. Det kan förefalla förlagsstrategiskt riskabelt med godbitarna (de tre romanerna och andra renodlat litterära texter) redan serverade. Kommer bokköparna att förbli trogna till sista delen? Förlaget tycks främmande för dylikt kalkylerande och översättarna inväntar oförväget resterande två volymer *Briefve av Fischers* textkritiska edition innan mer publiceras.

Vi kan bara hoppas att redaktionen i Frankfurt under Malcolm Pasleys säkra ledning inte drabbas av samma förlamning som medarbetarstaben för vår strindbergiska nationalutgåva. Innan huvudredaktören Lars Dahlbäcks avhopp hade det projektet för övrigt förfelat sitt ursprungliga syfte med råge. Tanken var ju en folkupplaga med bibehållen vetenskaplighet. Röda rummet från 1981 innehöll 28 sidor ordförklaringar och kommentarer. Uthärdligt och värdefullt för gemene man. Snart blev dock volymerna orimligt tjocka, ansatta av en kommentarelefantiasis som nära nog kvävde själva Strindbergstexterna. Det riskerar varken Kafka eller vi läsare i Blomqvists/Ågrens händer. Med sparsmakade, precisa förklaringar lotsas vi fram i den laddade Kafkaskriften. Akribin är fenomenal. Inte minsta lilla korrekturfel i senaste delen, ja, jag kan inte erinra mig något i hela utgåvan. Dessutom har översättarna hittat den rätta Kafkatonen. Just dagböckerna

kom redan 1986 på svenska, men den översättningen orsakade strid i spalterna. ”Kökstyska!” dundrade Torsten Ekbom i DN och Vennberg mobiliserades till översättaren Lars Fyhrs försvar. Det blir dock tydligt att Ekbom hade fog för sin klagan. Exempel: ”Något lugnare, i stället kommer G.” heter det hos Fyhr i en anteckning från 18/1-22. Vem är G? undrar man. Förklaringen ges i nyöversättningen: ”Lite lugnare, i gengäld kommer könsdriften.” Ville Fyhr behålla Kafkas diskretion (Geschlechtstrieb = könsdrift) borde det åtminstone bli ”k” på svenska. Andra direkta felöversättningar och oklarheter att förtiga.

Då återstår frågan om det ger så mycket att titta på Kafka genom nyckelhålen brev och dagböcker. Räcker det inte med novellerna och hans tre romaner? För det första: liv är också dikt. Nog så viktigt i Kafkas fall, om vi får tro Milena Jesenskás karakteristik: ”Hans böcker är häpnadsväckande, själv är han ännu mer häpnadsväckande”. För det andra: Kafkas dagböcker borde hellre kallas arbetsböcker. Hälften av innehållet i Dagböcker 1914-1923 är fiktivt material: en del färdiga noveller och aforismer, litterära utkast, förarbeten till Slottet och olika försök att få till slutet på I straffkolonin. Det som sedan handlar om livet är aldrig tråkigt redovisande i stil med ”Vaknade klockan 6”. I stället självreflexion av allmängiltigt intresse, iakttagelser under resor, drömberättelser, kommentarer till skrivandet, till läsandet, till Felice-förhållandet, hans brev- och pliktkärlek, och till Milena, som han oreserverat älskade. Här finns en obetalbar berättelse om mannen som en morgon vaknar med ett svärdfäste i nacken där klingan ”med ofattbar precision skjutits in mellan huden och köttet utan att orsaka någon skada.”

Under första världskriget genomlevde Kafka två årslånga perioder av total skrivförlamning. Eftersom Kafka ”består helt av litteratur” är det tider av sådan bottenlös förtvivlan att han i självbesträffande syfte – möjligen omedvetet – anstränger sig med närmast oresonlig iver inför mönstringsmyndigheten för att få gå ut i kriget.

Men också Kafka förblev tack och lov ett kronvrak.